

DUVAR TOPLUMU, İSLAMOFOBYA VE İÇ-FOBYA: ALEVİ-SÜNNİ EVLİLİKLERİ İÇ-FOBYALARI KIRMAK İÇİN BİR FIRSAT OLABİLİR Mİ?*

Mehmet Ali Balkanlıoğlu

Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
e-posta: mehmet.balkanlioglu@marmara.edu.tr

“Yetmiş iki millete bir gözle bakmayan, halka müderris olsa da Hakk’a
âsîdir!”
Hacı Bektâş Velî

Özet

İslamofobyaya özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında oldukça yaygınlaşmıştır. Bu kavram üzerine çok fazla araştırma/tartışma yapılmasına karşın bu çalışmada kavramsallaştırılan ve bir toplumdaki (özellikle dinî) alt grupların birbirlerini ötekileştirip-dışlamalarını ifade eden “iç-fobyaya” konusu yeterince tartışılmamıştır. İç-fobyaya; zihniyet, bürokratik ve fiziksel duvarlarla çevrili “duvar toplumlarında” daha fazla görülmektedir. Bu toplumlarda farklılıkları zenginlik olarak gören çoğulculuğun aksine çoğulculuk karşıtlığı, sosyal damgalama ve ötekileştirme hakimdir. Bu bağlamda, Türkiye’de görülen Alevi-fobyaya ve Sünni-fobyaya ile bunların bir yansıması olarak Alevi-Sünni gruplar arası evlilikleri konusunda yaşanan sosyal damgalamalar ve ötekileştirmeler, bariz birer iç-fobyaya göstergeleridir. Bu noktadan hareketle Müslüman toplumların İslamofobyaya konusundaki tavır, söylem ve eylemlerinin etkisinin, öncelikle iç-fobyalari ortadan kaldırmaya bağlı olduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobyaya, İç-fobyaya, Duvar toplumu, Alevi-Sünni, Gruplar arası Evlilik

* Bu makalenin ana taslak metni, 25-27 Ocak 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen II. Imagology Workshop İstanbul” programında bildiri olarak sunulmuştur.

WALLED SOCIETY, ISLAMOPHOBIA AND DOMESTIC-PHOBIA: COULD ALEVI-SUNNI INTERMARRIAGE BE AN OPPORTUNITY TO FIGHT AGAINST DOMESTIC-PHOBIA?

Abstract

Islamophobia has become widespread especially after the September 11 attacks. Though there have been numerous debates on this subject, the concept of “domestic-phobia,” as it is conceptualized in this study, has not been investigated adequately. Domestic-phobia refers to the kind of phobia among sub-groups (especially religious groups) in a society, which aims to marginalize one another. Domestic-phobia is often observed in a “walled society,” which is also surrounded by mental, bureaucratic and physical walls. As opposed to pluralism -which sees differences as richness- anti-pluralism, social stigma, and marginalization are promoted in this “walled” society. In this regard, Alevi-phobia, Sunni-phobia and social stigma on Alevi-Sunni intermarriage are typical indicators of domestic-phobias in the Turkish context. This study discusses the way in which the effects of attitudes, arguments and actions of Muslim societies towards Islamophobia are bound to eliminate domestic-phobias in their own societies.

Keywords: Islamophobia, Domestic-phobia, Walled society, Alevi-Sunni, Intermarriage

1. İslamofobyası ve İç-fobyası

İslamofobyası'nın inişli çıkışlı serüveni çok farklı bağlamlarda tartışılmıştır.¹ Günümüz açısından değerlendirildiğinde İslam korkusu ve karşıtlığı ana başlıklarında toplanabilecek olan İslamofobyası'nın giderek yükseldiği görülmektedir. Daha net ifade etmek gerekirse İslamofobyası, özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından dünyada -Amerika ve Avrupa başta olmak üzere- yeniden yükselmeye başlamıştır. Hatta Müslüman olmayan toplumlarda medya kanalıyla o kadar yaygınlaştırılmıştır ki Müslümanlar kendilerinin terörist olmadıklarını ispat etmek zorunda bırakılmışlardır (Rosenbaum ve Husain 2004; Marranci 2006; Sheridan 2006; Poole ve Richardson 2006; Christensen 2006; Field 2007; Sameed 2007; Esposito 2010). Bu bağlamda, Müslüman olmayan ülkelere bakıldığında camilerin yakılması, Müslümanların sınır dışı edilmelerine yönelik girişimler ve hatta Myanmar gibi bazı ülkelerde Müslümanların katledilerek etnik ve dini temizliğe girişilmesi

¹ İslamofobyası terimi hakkında daha fazla bilgi için bakınız: The Runnymede Trust 1997; Esposito 2010; Lopez 2011.

gibi eylemler (örneğin bk. The New York Times 2013; The Guardian 2013), İslamofobyasının giderek arttığına diğer açık delilleridir. Bu ve benzeri İslam korkusu veya karşıtlığına dayanan İslamofobyaya, genellikle Müslüman olmayan toplumlarda görülmektedir. Diğer taraftan Müslüman toplumlarda -özellikle dinî alt gruplar arasında ve birbirlerine yönelik- iç-fobyaalar görülmektedir ve bunlar da İslamofobyaya kadar dikkat çekici ve tehlikelidir.

İç-fobyaya, bir toplumdaki -özellikle dinî- alt grupların birbirleri hakkındaki yetersiz bilgi, önyargı, karalama ve sürekli beslenen temelsiz korkularına dayanarak birbirlerini ötekileştirmelerini ifade eden bir fobyaya türüdür. Bu fobyaya türünün, duvar toplumlarında görülme olasılığı daha yüksektir.

2. Duvar Toplumu

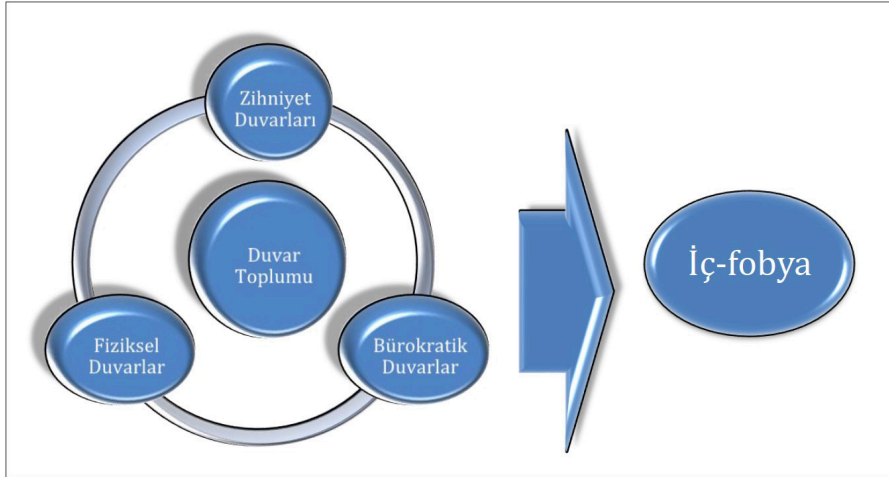
Duvar toplumu; gelenek ile (post)modernite arasında sıkışmış, temel kaynaklarından daha çok kültürel kaynaklardan beslenen bir din anlayışına sahip, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler adına yeterince mücadele etmemiş ve çoğulculuktan uzak, korkuların hâkim olduğu, çoğunlukla karizmatik liderler etrafında kümeleşen, kurumlar arası güç/denge sisteminin gerçek anlamda yerleşmediği, zihniyet, bürokratik ve fiziksel duvarların/engellerin hem birbirlerini sürekli besledikleri hem de toplumsal gelişmeyi engelledikleri, bütün bunların neticesinde de çoğulculuk karşıtlığı, ötekileştirme ve sosyal damgalamaya bağlı olarak iç-fobyaaların ortaya çıktığı bir toplum türüdür. Bu toplumun en önemli göstergesi, birbirini besleyen ve iç içe geçmiş zihniyet, bürokratik ve fiziksel olmak üzere üç ana duvar tarafından kuşatılmış olmasıdır.

Duvar toplumundaki ilk ve en temel duvar, zihniyet duvarıdır. Bu duvar bilgi ve bilgi kaynakları bakımından sınırlı ve çoğu kez ideolojik, korumacı, farklılıklardan korktuğu için çoğulculuk karşıtı, değişime genellikle kapalı ve hem bireylerin zihin dünyalarında hem de toplumsal bellekte örülen bilişsel-soyut bir duvardır. Bu duvar, hem bireyin kendisi hem de toplum tarafından çoğu kez yetersiz ve yanlış bilgi ile temelsiz ve gereksiz kaygı ve korkulardan beslendiği için, kişi/grup olarak ben-merkezci ve ötekileştiricidir. Bundan dolayı da sürekli direnç hâlinde ve değiştirilmesi/dönüştürülmesi en zor olan duvardır. O aynı zamanda bir toplumdaki çoğulculuk ve empatinin de önündeki en büyük bariyer olduğundan toplum içerisindeki farklı gruplar arasında kutuplaşmış güçlü duvarlar örerek her grubu çoğulculuğun renkli dünyasından uzak bir 'sterilize' alana hapsedmektedir. Duvar toplumundaki ikinci duvar, bürokratik duvardır. Bürokratik duvarların hâkim olduğu toplumlardaki kurumlar, makamlar ve memurlar, sanki bürokratik duvarların cisimleşmiş yansımaları gibidir ve sürekli bürokratik duvarlar örmektedir. Bu bürokratik yapının rasyonelliği çoğu zaman tartışmalı olup Weber'in (2001) "çelik

kafes (stahlhartes Gehäuse/iron cage)” dediği durum açıkça görülmektedir. Bürokratik duvarların bu katı ve soğuk yapısı, bireysel hak ve özgürlükler ile çoğulculuğun da önündeki ikinci büyük engeldir.

Bu toplumdaki üçüncü duvar ise, fiziksel duvardır. Duvar toplumunda neredeyse her yerin ve şeyin fizikî bir duvarı vardır. Güvenlik veya mahremiyeti sağlamak amacıyla inşa edilen bu fizikî duvarlar, zamanla her şeye teşmil edilerek bir tür duvar fetişizmine yol açmış ve toplumdaki bütün alanları kapsamıştır. Mesela herkeşe açık olması gereken üniversitelerin, diğer eğitim kurumlarının ve özellikle de kütüphane ve parkların duvarlar, çitler ve dikenli jiletli tellerle çevrilmesi ve gerekli gereksiz her yere fizikî duvarların inşa edilmesi anlamsızdır ve tipik bir duvar toplumu göstergesidir. Kamusal alanların duvarlarla istila edilmesi, toplumdaki zihniyet ve bürokratik duvarların en belirgin ve doğrudan gözlemlenebilir bir ifadesidir.

Sonuç olarak duvar toplumunun zihniyet, bürokratik ve fiziksel duvarlarının karşılıklı dönüşüm ve etkileşimi, bireylerin ve grupların gündelik yaşam ve din-dünya görüşlerine doğrudan ya da dolaylı olarak yansımaktadır. Bu durum ise iç-fobyaya şeklinde toplumsal bir karşılık bulmaktadır. Şekil 1, iç-fobyanın hâkim olduğu ve birbirini besleyen zihniyet, bürokratik ve fiziksel duvarlarla çevrili duvar toplumunu göstermektedir.

Şekil 1: Duvar Toplumu

3. Sosyal Damgalama, Sekülerleşme ve Çoğulculuk

Hiç şüphesiz ki duvar toplumlarındaki zihniyet, bürokratik ve fiziksel duvarların ürünü olan iç-fobyaları, en iyi şekilde sosyal damgalamalar üzerinden gözlemlemek mümkündür. Sosyal damgalama konusunda en çok bilinen isimlerin başında Erving Goffman gelmektedir. Goffman'a göre sosyal damgalama, "bedenden nefret etme, bedendeki fizikî şekil bozukluğu," "bireysel karakter bozukluğu" veya "ırk, vatan veya dine dayalı ve nesilden nesile ailenin bütün fertlerine bulaşan [ve] kabileye [soya] dayalı" olarak görülebilen toplumsal dışlamalardır (Goffman 1963: 4). Sebebi ve türü ne olursa olsun sosyal damgalamalar, çoğulculuğun önüne aşılması zor engeller çıkarmaktadır. Çoğulculuğu (pluralism) kısaca, "farklı etnik yapıya, dünya görüşüne ve değerlere sahip olan insanların, barış içinde birlikte yaşadıkları ve barışçıl/dostane etkileşimde buldukları sosyal durum" olarak tanımlamak mümkündür (Berger 2014: 1; 1990). Bu kavram, on sekizinci yüzyılın sonundan başlamak üzere düşünürlerin rasyonelleşmeye bağlı olarak (özellikle yirminci yüzyılda) dinin ortadan kalkacağı öngörüsüyle büyük umutlar bağladıkları sekülerizmin (Bell 1978; Swatos ve Christiano 1999; Bruce 2002), beklenen etkiyi gösterememesi üzerine ve özellikle kültürel ve dinî çoğulculuk bağlamında sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bunda "Kutsal'ın Dönüşü" (Bell 1978) veya "Tanrı'nın İntikamı" (Kapel 1994) olarak da adlandırılan ve dinin etkinliğini kaybetmeyip aksine farklı formlarla da olsa devam ettirmesi (Berger 1990, 2014; Casanova 1994) etkili olmuştur. Fakat dinin ve dinî alt grupların varlıklarını bir şekilde sürdürmeleri, kesinlikle dinî çoğulculuğun bütün toplumlarda, özellikle duvar toplumlarında var olduğu (ve var olan diğer toplumlarda da tam olarak içselleştirildiği) anlamına gelmemektedir. Duvar toplumlarındaki dinî alt grupların birbirlerine karşı olan iç-fobyaları, tam da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Bir iç-fobya türü olan ve bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Alevi-fobya ve Sünni-fobyanın, Alevi-Sünni evlilikleri örneğinde tartışılması büyük önem arz etmektedir.

4. Alevi-fobya, Sünni-fobya ve Alevi-Sünni Gruplararası Evlilikleri

Alevi-fobya ve Sünni-fobya, bu gruplar hakkındaki kuvvetli önyargı, bilgisizlik, sosyal damgalama ve ötekileştirmeleri içeren fobik bir durumu ifade etmektedir. Alevi-fobya ve Sünni-fobyanın temel sebepleri, toplumun çoğulculuktan uzak ve iç-fobyaları besleyen sosyal damgalamaların da oldukça yaygın olmasıdır. Bu bağlamda hem Aleviler hem de Sünniler hakkında olumsuzlayıcı etiketler kullanıldığı gibi (Erdentuğ 1959; Keskin 2004; Balkanlıoğlu 2012b), bu tür iç-fobyaları Alevi-Sünni evlilikleri gibi "özel" durumlarda sosyal damgalamalar üzerinden gözlemlemek de mümkündür.

Alevi-Sünni evlilikleri üzerine yapılan sosyal damgalamalar, hem bireysel tercihlerin önünde çok büyük bir engel hem de toplumdaki çoğulculuk adına da ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar (Balkanlıoğlu 2011, 2012b), sosyal damgalamaların ürpertici boyutlarını bütün çıplaklığıyla resmetmiştir. Daha net ifade etmek gerekirse, bu araştırmalara göre iç-fobyaların besleyicisi ve görünür yüzü olan sosyal damgalamalar, aile ve akrabalar başta olmak üzere toplumun her kademesinde görülmekte ve bir yandan Alevi-Sünni evliliği yapmış eşlerin hayat kaliteleri ile aileleri, akrabaları ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilemekte, diğer yandan da toplumsal barış ve çoğulculuğu da tehlikeye atmaktadır (Balkanlıoğlu 2011, 2012a).

Konuyla ilgili olarak örneğin altı yıllık evli olan Hasan Bey, verdiği mülakatta Alevi-fobyanın bu boyutlarına dikkat çekmiştir. Eşinin ailesinin, sırf kendisi Alevi olduğu için hem evliliklerini onaylamadığını hem de evlilik sonrasında bile sıkıntılar yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir (Balkanlıoğlu 2011: 90-91; 2012a: 175):

Eşimin ailesi bizi içlerine almak istemediler, işte ailelerinin bir parçası olmamızı istemediler. Alevi olmak suç işlemek gibi kabul ediliyor. Eşimin ninesi bizim evlenmemizi istemeyen kişilerden birisiydi. Eşimin hamile olduğunu öğrendiğinde, ‘ölü doğurur inşallah’ demiş. Mutlu olmamızı hiç istemedi, çocuğumuzun olmasını bile istemedi. Bu sosyal damgalamalardan dolayı çok sıkıntılar yaşadık!

Bir başka örnek olması bakımından “Sünni ve on üç yıllık evli olan Metin Bey ise bu konuda şunları ifade etmiştir: “Eşimin anne babası evlenmemize izin vermedi. Sonra, eşim benimle kaçtı. Başka seçeneğimiz kalmamıştı. Sosyal damgalama olarak beni Sünni olduğum için kabul etmediler” (Balkanlıoğlu 2011: 91; 2012a: 175).

Yine aynı çalışmada sosyal damgalamanın varabileceği korkunç boyutların resmedildiği bir başka örnek de, Ufuk Bey’in yaşadıklarıdır. Kendisi “Sünni ve üç yıllık evli olan Ufuk Bey, Alevi bir bayanla evlendiği için akrabaları tarafından sosyal damgalamaya maruz kaldıklarını belirtmiştir. “Kuzenim, ailemi aradı ve dedi ki: ‘Ona [Ufuk’a] söyleyin, Alevi’yle evlenip kanını bozmasın. Sünni bir kızla evlensin, Alevi’yle değil!’” (Balkanlıoğlu 2011: 91; 2012a: 175).

Örnekler iç-fobyaların, eşlerin aileleri tarafından ölümle cezalandırılmaya kadar varan tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini ve eşlerin toplumsal dışlanmalara da

maruz kaldıklarını göstermiştir. Mesela dört yıllık evli olan Zeynep Hanım, sırf bir Sünni'yle evlendiği için hem babasının kendisine küstüğünü hem de ailesinin onu ve eşini öldürmek istediklerini korkuyla anlatmıştır. Altı yıllık evli olan Zuhul Hanım ise, bir Aleviyle evlendiği için amcasının kendisine hâlâ küs olduğunu ve akrabalarının da düğününe gelmediklerini üzülen ifade etmiştir. Dört yıllık evli olan Ayşe Hanım ise, damgalamaların sosyal dışlanmaya kadar varan ürpertici toplumsal boyutlarını şu sözlerle ortaya koymuştur: “Alevi-Sünni evliliği üzerine toplumun olumsuz baskısı çok fazla! Ben ne zaman bir düğüne gitsem, kadınlar parmaklarıyla beni gösteriyorlar [parmağını kaldırıyor ve gösterme işareti yapıyor] ve diyorlar ki: ‘Bak, bak, bu işte! Alevi’yle evlenen bu!’” (Balkanlıoğlu 2011: 91-92; 2012a: 175-178).²

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak bu kadarı bile, birer iç-fobya türü olan Alevi-fobya ve Sünni-fobya göstermesi bakımından yeterlidir. Verilen örneklerde de görüldüğü gibi toplumda varolan zihniyet, bürokratik ve fiziksel duvarların ürünü olarak değerlendirilen iç-fobya ve bu fobya besleyicisi ve göstergesi olan sosyal damgalamalar, çoğulculuğun önüne aşılması zor ve büyük duvarlar örmektedir. Bu duvarlar “öteki” hakkındaki bilgisizlik, önyargı ve korkulardan beslenmekte ve toplumdaki “ötekiler” arasında da ulaşılamaz mesafeler oluşturmaktadır.

5. İç-fobya Kırma İçin Bir Fırsat Olarak Alevi-Sünni Gruplararası Evlilikleri

Alevi-Sünni karma evlilikleri, iç-fobya kırma için bir fırsat olabilme potansiyeline sahiptir. Çünkü eşlerin beyanlarından da anlaşılacağı gibi genellikle evlilik üzerinden belli bir süre geçtikten sonra Alevilerin Sünniler; Sünnilerin de Aleviler hakkındaki düşüncelerinde bir yumuşama ve bunun sonucunda da karşılıklı ilişkilerinde bir iyileşme olmaktadır.³ Bu bağlamda bazı örneklerden bahsetmek mümkündür. Mesela yukarıda Alevi-fobya bağlamında yaşadıkları anlatılan Alevi Hasan Bey, karısının ailesi ve akrabalarıyla iyi ilişkilere sahip olmalarının yaklaşık dört yıl aldığını ve ilişkilerinin ilk zamanlara göre daha iyi olduğunu şöyle ifade etmiştir (Balkanlıoğlu 2011: 83; 2012a: 172):

Evlenmiş olmamıza rağmen eşimin ailesi ve akrabaları eşimin parmağında ki yüzüğünü alıp fırlatmak istediler. Düğünümüze eşimin ailesinden birkaç kişi hariç kimse gelmedi. Yaklaşık dört yıl içinde problemleri çözdük. Şimdi ilişkilerimiz iyi çünkü benim kötü bir insan olmadığımı onlar da gördüler. Bugün ilişkilerimiz iyi ama bugüne kadar çok kötü şeyler yaşadık.

² Bu konuda daha fazla örnek için Balkanlıoğlu'nun (2011), "Influence of Alevi-Sunni intermarriage on the spouses' religious affiliation, family relations, and social environment: A qualitative study of Turkish couples" ve (2012a) "Alevi-Sünni evliliklerinin aile ilişkileri ile çocuk yetiştirme üzerine etkileri ve sosyal damgalama" adlı çalışmalarına bakınız.

³ Alevi-Sünni gruplararası evliliği yaptıkları için aile ve akrabalarıyla ilişkileri hâlen kötü olarak devam edenler de vardır ancak bunun da yine sosyal damgalamalardan kaynaklandığı tespit edilmiştir (Balkanlıoğlu 2011, 2012b).

Hasan Bey'in de ifade ettiği gibi, onu sırf "Alevi" olduğu için kabul etmeyen eşinin ailesi ve akrabaları, yaklaşık dört yıl içerisinde bu tutumlarının yanlış olduğunu fark etmişlerdir. Sonrasında ise hem aile hem de genel olarak bakıldığında Alevi-Sünni ilişkileri bağlamında olumlu bir ilerleme yaşanmıştır. Bu ise hem toplumdaki iç-fobyaları kırma hem de sosyal bütünleşmeyi sağlama adına bir kazanım olarak görülmektedir.

Bu evliliklerle birlikte sadece Alevi-fobyasının değil, Sünni-fobyasının da zaman içerisinde ortadan kalktığı görülmüştür. Mesela Mustafa Bey kendisi Sünni olduğu için eşinin ailesi ve akrabalarının onu reddettiklerini ve ilişkilerinin başlangıçta kötü olduğunu fakat bir buçuk yıl içerisinde iyileştiğini ve (eşinin babası hariç) ailenin tüm üyelerinin kendisini kabul ettiklerini belirtmiştir:

Evlendiğimiz zaman eşimin ailesi beni reddetti. Bir gün eşimin abisi eşimi aradı ve eşimi bensiz evine çağırды. Eşim de ben olmayacaksam kendisinin de gitmeyeceğini söyledi. Beni Sünni olduğum için reddettiler. Yaklaşık bir buçuk sene sonra beni kabul ettiler. Şimdi onun [eşimin] ailesiyle aramız iyi. Bir tek babası kaldı [ilişkimizin kötü olduğu!] (Balkanlıoğlu 2011: 84; 2012a: 172).

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, sırf Alevi-fobyaya veya Sünni-fobyaya dolayısıyla kendileri ve evlilikleri başlangıçta onaylanmayan eşler ve evlilikleri zamanla onaylanmakta ve iç-fobyaları kırmada bu evlilikler esasında bir fırsat sunmaktadır.

Öte yandan on dört yıldır bir Sünni ile evli olan Hüseyin Bey'in evliliği ise, Alevi-Sünni karma evliliklerinin problem yaşamadan da gerçekleşebileceğini ve sosyal kaynaşma adına da iyi bir fonksiyon icra edebileceğini göstermektedir: "Benim ailemle de eşimin ailesiyle de iyi ilişkilerimiz oldu her zaman. Tek şey, eşim benimle evlenmek istediğini söylediğinde, babası ben Alevi olduğum için olmaz demiş. Sonra da tamam demiş. Ondan beri, hiçbir problemimiz olmadı" (Balkanlıoğlu 2011: 84; 2012a: 173).

İç-fobyalara besleyen sosyal damgalamaların, özellikle kadınların evliliklerinde büyük bir engel teşkil ettiği görülmüştür. Sünni Mehtap Hanım ve Esra Hanım hariç, Alevi veya Sünni olması fark etmeksizin bütün kadınların evlilik aşamasında ve sonrasında Alevi-fobyaya ve Sünni-fobyaya dayalı olarak problemler yaşadıkları ancak (bir kısmı hariç) zaman içerisinde bu problemleri çözdükleri tespit edilmiştir (Balkanlıoğlu 2011, 2012a).

Sonuç olarak her ne kadar bu evlilikler sebebiyle ilişkilerde iç-fobyaya kaynaklı -özellikle başlangıçta- problemler yaşanmaktaysa da zaman içinde tarafların birbirleriyle tanışmaları ve birbirlerini kabullenmeleri neticesinde bu problemler çözülmek-

te ve ilişkilerde ilerleme sağlanmaktadır. Örnekler, Alevi-fobya ve Sünni-fobya bağlamındaki sosyal damgalamaların genellikle zaman içerisinde kırıldığını ve bunun sosyal kaynaşma ve çoğulculuk adına iyi bir imkân olabileceğini ortaya koymaktadır.

6. Dede ve Müftülerin Alevi-Sünni Gruplararası Evliliklerine Yaklaşımları

Alevi-Sünni gruplararası evliliklerinin bir tarafını da evlenecek ve evlilere sosyo-dini bakımdan danışmanlık yapan dede ve müftüler oluşturmaktadır. Dede ve müftülerin bu evliliklere -bazı tereddüt ve çekinceleri olmakla birlikte- prensip olarak olumlu yaklaştıkları tespit edilmiştir. Bu durum, toplumdaki iç-fobyanın kırılması adına da ciddi bir mesafe kat etme olarak değerlendirilmektedir.

Tarihi olarak değerlendirildiğinde bir Sünni ile evlenmek düşkünlük sebebi sayılıyorken mülakat yapılan günümüz dedelerinin Alevi-Sünni evliliklerine oldukça olumlu yaklaştıkları görülmüştür. Mesela Karacaahmet Sultan Derneği Genel Başkanı Muharrem Ercan Dede, “Alevi-Sünni evliliklerini destekliyor musunuz?”

sorusuna olumlu baktığını ve bunun toplumsal barışa hizmet edeceğini şöyle ifade etmiştir: “Tabii. Yeter ki birbirlerini sevsinler, birbirlerine saygı göstersinler. Mutlu olsunlar var ya, ben göbek atarım. Üsküdar’a çıkar göbek atarım. Desinler ki bir Alevi ile Sünni evlenmiş. Göbek atarım. Çünkü daha iyi, birbirimizi daha iyi tanırız. Aileler de tanışılır” (Balkanlıoğlu 2012b: 150).

Kadıköy Müftü Vekili Hüseyin Yağmur da eş tercihinin sadece karma evlilikler için değil; grup-içi evlilikler için de çok önemli olduğunu belirtmiştir. O, Alevi-Sünni gruplararası evliliklerinin iç-fobyanı azaltıp toplumsal barışa katkı sağlayabileceğini düşünmektedir. Kadıköy Müftü Vekili Hüseyin Yağmur, “Alevi-Sünni evliliklerini destekliyor musunuz? Toplumsal barışa katkı yapacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna şu cevabı vermiştir (Balkanlıoğlu 2012b: 159):

Bilinçli yapılırsa mutlaka katkı sağlar ama bilinçsizce yapılan evlilikler hep hüsrarla neticeleniyor zaten... Diyelim bu ülkede hakikaten bu önyargıyı kırmak için bu ülkenin hatırı sayılır iki Alevi ve Sünni ailesinin kızı ve oğlu evlendirilebilir. Güzel bir evlilik modeli ortaya koyabilirler. Bu da Türkiye'deki Alevi-Sünni barışını daha da pekiştirir. Bu manada çalışmalar yapılabilir elbette.

Şahkulu Derneği'nden Nuri Kaya Dede de Alevi-Sünni evliliklerine olumlu yaklaştığını ifade etmiştir. O, önceleri yaşanan bazı olumsuzluklardan dolayı bu evliliklere karşı çıktığını fakat şimdi destek verdiğini ifade etmiştir. "Alevi Sünni evliliklerini bugün destekliyor musunuz?" sorusuna: "Ya destekliyoruz yani dedim ya, her zaman desteklerim. İki gönül birbirini seviyorsa, iki can birbirini seviyorsa, eğer ki gerçekten onların mutlu olacağına inanıyorsam, ben canı gönülden desteklerim" cevabını vermiştir" (Balkanlıoğlu 2012b: 165).

Son olarak Eyüp Müftüsü Dr. Muammer Ayan ise Alevi-Sünni evlilikleri konusuna Alevilik ve Sünnilik perspektifinden değil; genel dinî prensipler, evlilik ve aile noktalarından bakılması gerektiğini ifade etmiştir. O, bu konuda şunları söylemiştir: "Bize soru sorulduğu zaman, dinî açıdan ne olur bu diye? Bizim verdiğimiz cevap şu: Alevi'yle evlenilmez, Sünni'yle evlenilmez diye bir şey yoktur." (Balkanlıoğlu 2012b: 172). Eyüp Müftüsü Dr. Muammer Ayan, Alevi-Sünni evliliklerinin önünde büyük bir engel olan Alevi-fobyaya da dikkat çekmiş ve bu türden iç-fobyaların bilgisizlikten kaynaklandığını şöyle beyan etmiştir:

...Toplum bunun, cehaletin hâkim olduğunu bilmiyor. Herkesin kendine göre bir ölçüsü var, nerden kazandığını da bilmiyor, herkesin kendi kafasına göre bir doğrusu var, onun için bizim toplum birbiriyle anlaşıyor... Hatta Aleviler için çok enteresan şeyler söyleniyor. Yani "kırk gün kırklanacak, ayağının altındaki tuğla eriyecek, ondan sonra Müslüman olabileme imkânı olacak!" Toplumda böyle yanlış yaklaşımlar vardır. Hâlbuki, La ilahe illallah, Muhammedü'r-Rasulullah derse, Müslüman olur... Alevi, Sünni'yi, Sünni, Alevi'yi yadırgamasın! Yani bir fitneye sebep olacak şekilde, birbirinin arkasından konuşmasın, birbirinin gıybetini yapmasın, birbiri hakkında su-i zanda bulunmasın! Yok, mum söndürüyor, yok bunu yapıyor, yok şunu yapıyordu diye, şahsiyet kırıcı, kişilik zedeleyici sözler, davranışlar yanlış! (Balkanlıoğlu 2012b: 174-176).

Dede ve müftülerin Alevi-Sünni evlilikleri konusunda bazı olumsuz örnekleri tecrübe ettikleri, bazı kaygılar taşıdıkları ve bundan dolayı da eşler ve aileler arasında uyumun olmadığını/olmayacağını düşündükleri evlilikleri onaylamadıkları da tespit edilmiştir. Ancak bu onaylamama, salt Alevi-fobyaya veya Sünni-fobyaya bağlamında Alevi-Sünni evliliğine karşı çıkmak şeklinde olmayıp evlilik ve aile ile ilgili genel kaygılardan dolayıdır. Zira konuyla ilgili olarak görüşülen dede ve müftülerin, örneğin Eyüp Müftüsü Dr. Muammer Ayan ve Muharrem Ercan De-

de'nin, bu evlilikleri desteklemek bir yana bizzat aracılık dahi yaptıkları tespit edilmiştir (Balkanlıoğlu 2012b). Mesela Muharrem Ercan Dede, yaptığı aracılıkları şöyle anlatmıştır (2012b: 145-147):

Şu anda kızın ismi... Oğlanın ismi... Bu... denilen çocuk Samsunlu, kendisi muhasebeci. Tabi o zamanlar daha yeni çocuk, kız avukat. O da Sivaslı. Birbirlerini sevmişler. Mutlu olmuşlar. Hem kız tarafı karşı hem oğlan tarafı karşı kız alıp vermeye! Ben araya devreye girdim. Kız tarafını ikna ettim. Kız tarafı Alevi ... Dede olarak devreye girdim Allah'a çok şükür olsun şimdi mutluyum. Çok da güzel bir evlilik geçirdiler. Şu anda on yedi yaşlarında çocukları var, oğulları var. ... Gelelim bir ikinci olaya. Şu anda Eskişehir'de! Yine onun da aynı böyle bir olayı var... Oğlan Sünni, Kastamonulu, kız Eskişehirli. Seyitgazi'nin oralardan. Aynı durum. Daha bu sene barıştılar. Çocuk oldu, torun oldu. Kızın ailesi daha yeni kabul etti. Kızın ailesi kızı "yol düşkünü" yaptılar ama ben baskı yaptım, kızı verdim, Allah'a şükürler olsun, İstanbul'a geldim. Senelerce babasının evine oğlan giremiyor. Eve sokmuyorlar. Sen Alevi kızını nasıl aldın? diye. Ama bu sefer barışmışlar. Geçenlerde aradılar dede biz barıştık diye. Çocuk, babası ile barıştı. Yani bunları ben yaşıyorum ... Saygı göstermek lazım! Zaten saygısızlıktan değil mi bizim bu hâlimiz!

Görüldüğü gibi hem dedeler hem de müftüler iç-fobyaaları yenme adına bu evliliklere karşı olumlu bir tutum içerisinde. Bu olumlu yaklaşımların toplumdaki Alevi-fobya ve Sünni-fobyaayı kırma ve toplumsal barışı yakalama adına çok önemli olduğu değerlendirilmektedir.⁴

Sonuç

Sonuç olarak İslamofobya, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika ve Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada yadsınamayacak şekilde artmıştır. İslamofobya konusunda oldukça fazla araştırma/tartışma varken Müslüman toplumdaki alt (dini) gruplara ve bu grupların birbirlerine yönelik iç-fobyaalar konusunda özellikle konuyu farklı bağlamlarda değerlendiren araştırmalar/tartışmalar yetersizdir. Dolayısıyla bu makalede, iç-fobya tartışmalarına bir katkıda bulunmak amacıyla iç-fobyalara zemin teşkil eden duvar toplumunun ana yapısı ve iç-fobya türleri olarak Alevi-fobya ve Sünni-fobya Alevi-Sünni karma evlilikleri bağlamında tartışılmıştır.

⁴ Dede ve müftülerin konuyla ilgili tam mülakat metinleri için Balkanlıoğlu'nun (2012b), *Ve Aşk Kazandı: Alevi Sünni Evlilikleri Adlı Çalışmasına* bakınız

İç-fobya, duvar toplumlarında oldukça yaygın olan fobya türleridir. Duvar toplumları, temelde zihniyet, fiziksel ve bürokratik olmak üzere üç kat duvarla/engelle örülmüşlerdir. Bu duvarlar bireysel, grupsal ve toplumsal bilinçaltına korku, koruma ve çoğulculuk karşıtlığını kodlamakta ve bundan dolayı da çoğulculuğa hayat hakkı tanımamaktadır.

Alevi-fobya ve Sünni-fobya iç-fobyanın birer özgün türleridir. Alevi-Sünni gruplararası evlilikleri ise bu fobyanın kesişim noktasında yer alması sebebiyle, iç-fobyanın yoğun olarak gözlemlenebildiği bir sosyal realitedir. Sosyal damgalamalarla iyice görünür hâle gelen bu fobya, toplumsal kutuplaşmalara yol açmaktadır. Bu noktadan bakıldığında aslında Alevi-Sünni karma evlilikleri tam tersine iç-fobyanı asgari seviyeye indirme ve sosyal barış ve çoğulculuğu yakalama adına iyi bir fırsat olma potansiyeline sahiptir. Eşlerin ifadeleri ile dede ve müftülerin Alevi-Sünni gruplararası evliliklerine olumlu yaklaşımları ve hatta dede ve müftülerin bizzat kendilerinin bu evliliklere aracılık etmeleri bu potansiyeli artırmaktadır. Bu olumlu tavırların tüm topluma yansımalarıyla da hem iç-fobya türleri olan Alevi-fobya ve Sünni-fobya'nın hem de genel olarak diğer iç-fobyanın kırılması bağlamında tüm toplumda bir ilerleme sağlanacağı düşünülmektedir.

Bunun için Türkiye gibi nüfusunun neredeyse tamamına yakını Müslüman olan ve hem Alevi ve Sünni hem de diğer inançtan vatandaşların yaşadığı ülkelerin, İslamofobya konusunun yanında –belki de daha önce- her türlü iç-fobyaya karşı etkin bir mücadele vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda devlet ve toplum olarak çoğulculuğu içselleştirici ve yaygınlaştırıcı sosyal politikaların üretilip uygulanması zaruridir. Aksi hâlde damgalanan, ötekileştirilen ve ayrımcılığa tabi tutulan tüm alt gruplar arasında her türlü çatışma riski her zaman mevcuttur.

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki Müslüman toplumlar ancak iç-fobya da dâhil her türlü fobyaya karşı tam bir tavır takınıp sosyal barış ve çoğulculuğu yakaladıkları zaman, İslamofobya'ya karşı da güçlü ve etkili bir itiraz hakkına sahip olabileceklerdir. İç-fobyanın konusunda çok yönlü daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu da açıktır.

Kaynaklar

- BALKANLIOĞLU, M. A. (2011). Influence of Alevi-Sunni intermarriage on the spouses' religious affiliation, family relations, and social environment: A qualitative study of Turkish couples. Doktora Tezi, University of North Texas, USA.
- BALKANLIOĞLU, M. A. (2012a). "Alevi-Sünni evliliklerinin aile ilişkileri ile çocuk yetiştirme üzerine etkileri ve sosyal damgalama." Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 62, 163-182.

- BALKANLIOĞLU, M. A. (2012b). *Ve Aşk Kazandı: Alevi Sünni Evlilikleri*. İstanbul: Şahı Merdan Yayınları.
- BELL, D. (1978). "The return of the sacred: The argument about the future of religion." *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, (31) 6, 29-55.
- BERGER, P. L. (1990). *Secularization and pluralism*. New York: The Free Press.
- BERGER, P. L. (2014). *The many altars of modernity toward a paradigm for religion in a pluralist age*. Boston: De Gruyter.
- BRUCE, S. (2002). "God is dead: Secularization in the West." *Marburg Journal of Religion*, (7)1, 1-269.
- CASANOVA, J. (1994). *Public religions in the modern world*. Chicago: The University of Chicago Press.
- CHRISTENSEN, C. (2006). "Islam in the media: Cartoons and context." *Screen Education*, 43, 27-33.
- ERDENTUĞ, N. (1959). *Sün Köyü'nün etnolojik tetkiki*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- ESPOSITO, J. L. (2010). *The future of Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- FIELD D. C. (2007). "Islamophobia in contemporary Britain: The evidence of the opinion polls." 1988–2006. *Islam and Christian–Muslim relations*. 18 (4), 447-477.
- GOFFMAN, E. (1963). *Stigma notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, Inc.
- KEPEL, G. (1994). *The revenge of God: The resurgence of Islam, Christianity and Judaism in the modern world*. Malden: Polity Press.
- KESKİN, Y. M. (2004). *Değişim sürecinde kırsal kesim Aleviliği: Elazığ Sünköy örneği*. Ankara: İlahiyât Fakültesi.
- LOPEZ, F. B. (2011). "Towards a definition of Islamophobia: approximations of the early twentieth century." *Ethnic and Racial Studies*, (34) 4, 556-573. DOI: 10.1080/01419870.2010.528440
- MARRANCI, G. (2006). "Multiculturalism, Islam and the clash of civilisations theory: Rethinking Islamophobia." *Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal*, (5)1, 105-117. DOI: 10.1080/0143830042000200373
- POOLE, E. & RICHARDSON, J. E. (Ed.). (2006). *Muslims and the news media*. New York: I. B. Tauris & Co. Ltd.
- ROSENBAUM, D. M. & HUSAIN, Z. (2004). *Perceiving Islam: The causes and consequences of Islamophobia in the Western media*. 171-186. *Religious Fundamentalism in the Contemporary World: Critical Social and Political Issues*. Santosh C. Saha (Ed.). Maryland: Lexington Books.
- SAMEED, A. (2007). "Media, racism and Islamophobia: The representation of Islam and Muslims in the media." *Sociology Compass*, 1 (2), 443-462.
- SHERIDAN, P. L. (March, 2006). "Islamophobia pre- and post-September 11th, 2001." *Journal of Interpersonal Violence*, (21) 3, 317-336.
- SWATOS, Jr. W. H. & CHRISTIANO, K. J. (Autumn, 1999). "Secularization theory: The course of a concept." *Sociology of Religion*, (60) 3, 209-228.